

Проблеми та перспективи становлення інноваційного потенціалу в регіонах України

Неспроможність країни здійснити структурну перебудову національної економіки відповідно до вимог нової технологічної парадигми чи зволікання проведення таких структурних змін не просто гальмує її розвиток, а й призводить до економічної кризи регіону. Саме тому формування механізму становлення інноваційного потенціалу на регіональному рівні є важливим та актуальним. Цінність проведеного дослідження зумовлена потребою більш ґрунтовного розкриття цілісного комплексу взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих заходів щодо управління інноваційним потенціалом регіону. Зроблені висновки можуть бути корисними для розуміння формування механізму становлення інноваційного потенціалу регіону.

Ключові слова: потенціал, інноваційний потенціал регіону, інноваційна модель регіону.

Відкритість економіки України та необхідність її інтегрування у світове економічне середовище як країни з конкурентоспроможною економікою вимагають зосередження не тільки державної, а й регіональної уваги на таких напрямках розвитку, що реалізують конкурентні переваги країни:

- високий освітній рівень населення;
- розвинена мережа освітніх та наукових закладів;
- наявність наукових надбань у низці сфер діяльності, що належать до пріоритетних високотехнологічних і визначають світовий рівень розвитку;
- високий рівень кваліфікації працівників наукової сфери;
- високий рівень впровадження інновацій в економіку.

Використання цих переваг для забезпечення конкурентоспроможності України в певних секторах економіки має забезпечити інноваційна модель розвитку, головною метою якої є найбільш ефективно використання існуючого інноваційного потенціалу для генерування наукових ідей та доведення їх до практичної реалізації [1, с. 36]

На жаль, реалії України свідчать про недостатньо високий ступінь стійкості національної економіки та її схильність до розбалансування, що обумовлено як внутрішніми проблемами, так і наявністю зовнішнього впливу. Неспроможність країни здійснювати структурну перебудову національної економіки відповідно до вимог нової технологічної парадигми чи зволікання з проведенням таких структурних змін не просто гальмує її розвиток, а й призводить до економічної кризи регіону. Сьогодні існує об'єктивна необхідність і значний інтерес до питань максимальної реалізації інноваційного потенціалу України, підвищення інноваційної активності та прискорення процесу переходу до інноваційної моделі розвитку в регіонах, що дозволить не тільки ефективно ліквідувати кризові явища в економіці, але й забезпечити відчутне їх зростання у найближчій перспективі [2, с. 7].

В умовах розвитку глобалізаційних процесів питання формування механізму становлення інноваційного потенціалу на регіональному рівні постає особливо актуально. Адже тісна співпраця між науковими та науково-дослідними організаціями, підприємствами, місцевими органами влади надає можливість активізувати генерування інновацій та підвищення конкурентоспроможності регіону.

Інноваційна політика регіону будується з урахуванням особливостей інноваційної моделі економічного розвитку, яка надає можливість позитивних структурних зрушень в Україні та її регіонах. Але цим намаганням бракує системності, виваженості та розробки цілісного комплексу взаємопов'язаних і взаємодоповнюваних заходів щодо управління інноваційним потенціалом регіону. Саме це призвело до виникнення ряду проблем і диспропорцій інноваційного розвитку і стримування соціально-економічного розвитку одних груп регіонів порівняно з іншими, а саме:

1. Суттєвими є регіональні диспропорції за кількістю організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи. Про це свідчать і статистичні дані останніх років. Основна частина всієї кількості наукових організацій розміщена в економічно розвинених регіонах: 24,8% - у м. Києві, 15,7% - в Харківській, 7,2% - Дніпропетровській, 5,6 - Львівській, 5,3% - Донецькій, 4,5% - в Одеській областях і всього 1,3% у Волинській області [3, с. 12]. Це означає, що спрямування основної частини капіталовкладень надходить переважно в економічно розвинені регіони.

2. Значна нерівномірність підготовки наукових кадрів по регіонах обумовлює різні можливості розвитку науки та інноваційної діяльності. В регіонах України досить суттєвою є диференціація у забезпеченні кадрами вищої кваліфікації того персоналу, який здійснює наукові та науково-технічні роботи. Якщо в середньому по Україні в структурі цього персоналу чисельність кандидатів та докторів наук складала у 2006 р. 26,2%, то у Волинській області – всього 5,1%, Вінницькій – 8,2%, у той час як у Львівській – 47,2%, Харківській – 67,2% [3, с. 41]. Це обумовлює суттєву диференціацію по регіонах як наукових здобутків, так і обсягів інноваційної діяльності. Разом з тим, більша частина регіонів України недостатньою мірою забезпечена кадрами для інноваційної діяльності і працівники не мають достатнього рівня підготовки та достатньої зацікавленості у ній. Це свідчить про те, що на сучасному етапі зайняті працівники та нагромаджений освітньо-кваліфікаційний потенціал зосереджений переважно в економічно розвинених регіонах. При цьому суттєво погіршилася їх вікова структура. У 2006 р. відбувся певний перерозподіл науковців за віком порівняно з 2005 р. Так, питома вага дослідників у віці до 40 років в організаціях, що виконували наукові та науково-технічні роботи, збільшилася на 1,8 в.п., у тому числі фахівців з науковими ступенями – на 2,1 в.п. (в основному за рахунок кандидатів наук, число яких збільшилося на 14,0%); пенсійного віку – на 1,8 в.п. і 1,4 в.п. (в основному за рахунок докторів і кандидатів наук старше 70 років, число яких збільшилося на 19,0%). Частка дослідників віком 40-49 років зменшилася на 0,8 в.п., у т.ч. докторів та кандидатів наук – на 0,9 в.п. При цьому середній вік дослідників майже не змінився і становив 47,3 року; середній вік доктора наук збільшився з 61,7 до 62,2 року, кандидата наук зменшився з 52,1 до 51,7 року [3, с. 31]. Усе це свідчить про значне старіння кадрів вищої кваліфікації, що негативно впливає на їхню інноваційну активність. Продовжується міграція наукових працівників, у тому числі найвищої кваліфікації. Як і в попередні роки, найпривабливішими для вітчизняних науковців залишаються Росія, Ізраїль, США, Німеччина. У 2006 р. до цих країн виїхало 43 фахівці. З їх числа майже половина працювала в м. Києві, Дніпропетровській, Донецькій, Харківській областях. Середній вік докторів наук, які виїхали за кордон, - 60 років, а кандидатів наук – 45 років

[3, с. 90]. Отже, в регіонах України низький професійний та творчий потенціал кадрів, низька інноваційна активність.

3. Відсутність правової основи щодо забезпечення ефективної інноваційної діяльності в регіонах є найгострішим та найвагомішим недоліком законодавчої бази держави. В Україні накопичилася значна кількість законодавчих та нормативно-правових документів, але слабо працює механізм їх реалізації, відсутні комплексність та системність змісту, поширюється практика ігнорування законодавства або зупинення дії статей законів, які стосуються фінансування та стимулювання науково-технологічної та інноваційної діяльності. У ряді регіонів розробляються програми, проекти, приймаються нормативно-правові акти, спрямовані на підтримку інноваційної діяльності. Однак аналіз прийнятих у регіонах документів не завжди адекватний окремим положенням чинних в Україні законів. Реалізація інноваційних програм і проектів найчастіше ускладнюється через нестачу фінансових ресурсів. Також важливого значення набуває питання охорони, захисту і використання інтелектуальної власності. Інтереси держави та регіонів при реалізації інтелектуальної власності можуть забезпечуватися не тільки шляхом її продажу, але й в основному за рахунок розширення конкурентоспроможних секторів економіки.

4. Загальний обсяг витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт власними силами організацій у порівнянні з 2005 р. майже не змінився (збільшився на 0,2% у порівнянних цінах) і становив 5164,4 млн. грн. Як і в попередній період, знову зросли витрати на оплату праці (на 2,2% порівняно з 2005 р.) при скороченні матеріальних витрат (на 4,5%).

Із загального обсягу витрат 22,4% спрямовано на виконання фундаментальних досліджень, які на 95,5% було профінансовано за рахунок бюджетних коштів; 15,7% – прикладних досліджень, дві третини яких асигнувалися з держбюджету і 22,6% вітчизняними та іноземними замовниками; 51,2% – на виконання науково-технічних розробок, які головним чином фінансувалися вітчизняними замовниками (38,8%), основну частину яких становили кошти організацій підприємницького сектора (84,5%), та іноземними фірмами (33,7%); 10,7% складала витрати на виконання науково-технічних послуг. [3, с. 93]

Також досить нерівномірно розподіляються інвестиції, спрямовані на проведення інноваційної діяльності в регіонах. Державна інвестиційна підтримка найбільш відчутна в Дніпропетровському, Кіровоградському, Луганському, Миколаївському, Одеському, Рівненському, Хмельницькому, Чернівецькому регіонах. При цьому найбільша кількість коштів з місцевих бюджетів виділяється на інноваційну діяльність у Вінницькому, Волинському, Житомирському, Закарпатському, Сумському регіонах. Великий інтерес викликає аналіз результатів інноваційної діяльності для економіки регіонів і держави в цілому, але, на жаль, показники, подані в статистичних збірниках, не повною мірою відображають реальні тенденції у даній сфері. Наявність точнішої і повнішої аналітичної інформації за фінансовими показниками дозволила реально оцінити значення і вклад інновацій у розвиток економічного потенціалу регіону.

5. Залишається неефективним механізм програмно-цільового планування науково-технічної та інноваційної політики. Відсутність загальнодержавної системи моніторингу та механізмів зворотного зв'язку між виконавцем і розпорядником

бюджетних коштів не дає можливості відслідковувати ефективність проведення робіт та отримання відповідних результатів.

6. Низьким є рівень якості матеріально-технічного забезпечення навчальних закладів і наукових організацій. Наявний стан матеріально-технічної та лабораторної бази наукових установ і вищих навчальних закладів не забезпечує проведення наукових досліджень на загальносвітовому рівні і не сприяє впровадженню інноваційних освітніх технологій та вихованню інноваційно-орієнтованого громадянина, знижує конкурентоспроможність випускників навчальних закладів на ринку праці, створює перешкоди на шляху інтеграції української освіти до європейського та світового освітніх просторів. Це свідчить про недостатню державну організаційну та фінансову підтримку інноваційних процесів.

7. Спостерігається і з часом поглиблюється нерівномірність розподілу наявних об'єктів інфраструктури підприємницької інноваційної діяльності за регіонами України. Так, у Києві та Київській області діють 12 бізнес-інкубаторів, в Одеській області – 9; у 18 із 22 регіонів країни функціонує по одному–два бізнес-інкубатори. З 255 наявних інноваційних фондів 175 працює у Києві. Всі 7 венчурних фондів також розташовані у Києві. Шість із восьми технопарків належать до території Київського регіону. Це свідчить про нерівномірне розміщення інноваційної інфраструктури на регіональному рівні. На недостатній розвиток інноваційної інфраструктури в окремих регіонах також негативно вплинуло скасування пільг з оподаткування та митного регулювання інноваційної діяльності [4, с. 46].

До того ж сфера об'єктів специфічної інфраструктури інноваційної діяльності має невисокі темпи розвитку. Практична діяльність переважної більшості інститутів загальної інфраструктури підприємницької діяльності спрямована на обслуговування потреб традиційного підприємництва і, відповідно, не відіграє помітної ролі в ресурсному забезпеченні інноваційної діяльності.

Як бачимо з перерахованих проблем і як свідчить перебіг інноваційних процесів в Україні протягом останніх років, далеко не всі регіони використовують свої ресурси та можливості щодо формування механізму становлення інноваційного потенціалу для свого розвитку. На нашу думку, тільки послідовний, систематичний і постійно функціонуючий процес формування інноваційного потенціалу регіону дозволить подолати розрив між потенційними можливостями та реальним станом інноваційної діяльності в регіонах.

Таким чином, постає невідкладне питання поглибленого дослідження регіону як самостійного суб'єкта щодо формування механізму становлення інноваційного потенціалу регіону. І на наш погляд, саме інноваційний потенціал регіону найповніше та найсистемніше дозволяє відобразити досягнення макроекономічної рівноваги для прискорення переходу до інноваційної моделі на регіональному рівні. Ефективний та послідовний процес формування механізму становлення інноваційного потенціалу регіону є запорукою того, що інноваційна активність в ньому активізується. А розуміння місця і ролі інноваційного потенціалу регіону в реалізації потреб і можливостей регіону дасть змогу:

- створити умови для ресурсного забезпечення інноваційної діяльності на регіональному рівні;
- збільшити формування кадрів для забезпечення інноваційного розвитку регіону;
- сформуванню нормативно-правову базу у сфері інноваційної діяльності;

- залучати та ефективно використовувати фінансові ресурси відповідно до інноваційних потреб регіону;
- сприяти розвитку інноваційної інфраструктури в усіх регіонах держави з метою подолання значних диспропорцій між ними;
- на основі всього переліченого – забезпечити процес ефективного формування та використання інноваційного потенціалу регіону з підтриманням його інноваційної безпеки.

Список використаних джерел

1. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / за ред. Л. І. Федулової. – К. : Основа, 2005. – 549 с.
2. Буркинський Б. В. Інноваційна стратегія у соціально-економічному розвитку регіону / Б. В. Буркинський, Є. В. Лазарева. – Одеса : ІПРЕЕД НАН України, 2007. – 140 с.
3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні за 2006 рік : статист. збірник. – 350 с.
4. Україна у вимірі економіки знань / за ред. В. М. Гейця. – К. : Основа, 2006. – 588 с.

Герасимчук З.В., Куцай Н.С. Проблемы и перспективы становления инновационного потенциала в регионах Украины.

Неспособность страны осуществить структурную перестройку национальной экономики в соответствии с требованиями новой технологической парадигмы или промедление с проведением таких структурных изменений не просто тормозит ее развитие, но и приводит к экономическому кризису региона. Именно поэтому формирование механизма становления инновационного потенциала на региональном уровне является важным и актуальным. Ценность проведенного исследования предопределена необходимостью более обоснованного раскрытия целостного комплекса взаимосвязанных и взаимодополняющих мероприятий по управлению инновационным потенциалом региона. Сделанные выводы могут быть полезными для понимания формирования механизма становления инновационного потенциала региона.

Ключевые слова: потенциал, инновационный потенциал региона, инновационная модель региона.

Gerasyinchuk Z.V., Kutsay N.S. Problems and Prospects of the Establishment of Innovative Potential in the Regions of Ukraine.

The incapability of the country to carry out the structural reconstruction of national economy in accordance with the requirements of new technological paradigm or the delay in implementation of such structural changes not simply restrains its development, but also brings regions over to the economic crisis. For this reason the forming of mechanism of establishment of innovative potential at the regional level is important and urgent. The value of the conducted research is predefined by the necessity of more detailed outline of the integral complex of interdependent and mutual complementary measures on the management of region innovative potential. The drawn conclusions could be useful for understanding of the mechanism of establishment of the regional innovative potential

Key words: potential, innovative potential of region, innovative model of region.

Надійшло 15.02.2010 р.